МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Медичний факультет
Кафедра корекційної освіти

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 451 групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо – професійної програми
«Корекційна освіта
(олігофренопедагогіка, логопедія)»
Данильчук Лоліта Вікторівна

Керівник: д.п.н., проф. Бистрова Ю.О.

Рецензент: к.б.н., доц. Козій Т.П.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП……..3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ…….....5
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ……..11
2.1. Формування готовності до діяльності як головна складова соціалізації дітей з психофізичними вадами……11
2.2. Методологічні підходи до соціалізації дітей з порушенням психофізичного розвитку……13
2.3. Організація навчально – виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами ……17
2.4. Шляхи оптимізації соціальної адаптації дітей з порушенням психофізичного розвитку 22
2.5. Інноваційні підходи до корекційної роботи……..24
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ……..……..……29
3.1. Організація та процедура проведення експериментального дослідження соціалізації дітей з особливими освітніми потребами…….29
3.2. Дослідження соціалізації дітей з особливими освітніми потребами після корекційної роботи…….....36
ВИСНОВКИ…….……..41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..43
ДОДАТОК. КОРЕКЦІЙНА РОБОТА, ЯКА НАПРАВЛЕНА НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ……...47

ВСТУП

Актуальність роботи. Одна з найбільш актуальних демографічних і соціально-економічних проблем українського соціуму на сучасному етапі - це залучення в суспільство дітей з особливими освітніми потребами. Спостерігається стабільне скорочення чисельності населення працездатного віку та збереження тенденції до погіршення його якісного складу. Обидві зазначені негативні тенденції відбуваються на тлі зростання рівня інвалідизації молоді та дітей, що стає значущим обмеженням економічного розвитку держави. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами дозволить їм активно брати участь в житті суспільства. Як наслідок вони зможуть брати участь у розвитку економіки країни та її стабільному функціонуванні [2].

Отримання освіти дітьми з обмеженими можливостями є однією з основних умов їх успішної соціалізації, забезпечення їх повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності. У зв'язку з цим забезпечення реалізації права дітей з обмеженими можливостями здоров'я на освіту розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики не тільки в галузі освіти, а і в області демографічного та соціально-економічного розвитку [29].

На жаль, на сьогодні організаційно – методичні засади навчально – виховного процесу у загальноосвітніх школах орієнтований на дитину, яка нормально розвивається, без урахування особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими потребами. Через невідповідальність форм і методів педагогічного впливу на таких дітей можуть створюватись передумови для формування у них негативного ставлення до навчання [34].

Проблему соціалізації дітей вивчали: А.В. Мудрик, С.А. Козлова, Ф. Гідднс, Б.Д. Паригін, А.І. Ковальова, Л.В. Мардахаев, Т.С. Комарова, В.К. Кочіс, А.Л. Леутіна, А.В. Мудрик, Л.С. Виготський, О.В. Евдокішіна. І.М. Лісіна.

Мета дослідження: визначити основні напрямки соціалізації дітей, які мають особливі освітні потреби.

Відповідно до мети дослідження були виділені наступні *завдання*:

1. Вивчити сутність процесу соціалізації дитини;

2. Визначити основні механізми й проблеми соціалізації дитини з особливими освітніми потребами;

3. Розглянути інноваційні підходи до корекційної роботи;

4. Провести дослідження соціалізації дітей з особливими освітніми потребами до та після корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – діти з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – соціалізація дітей з особливими освітніми потребами, шляхом корекційної роботи.

Для вирішення поставлених завдань було використано наступні *методи дослідження:* описовий, порівняльний, аналіз методичної та навчальної літератури.

Практичне значення роботи полягає у розробці теоретичних та методичних засад соціалізації дітей з особливими освітніми потребами; створенні науково-методичного забезпечення, що дозволяє оптимізувати діяльність вихователя, щодо успішної соціалізації старших дошкільників; підборі й застосовуванні сучасних форм і методів, інноваційних підходів до освітньо - виховного процесу.

Структура роботи складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку.

РОЗДІЛ 1
СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

У розумінні педагогів, процес соціалізації являє собою різноманітні впливи соціального середовища на людину й реакцію самої людини на ці дії. Вплив може бути суб'єктивним або спонтанним, цілеспрямованого або стихійного характеру [40].

Л. В. Мардахаєв вважав, що соціалізація - це розвиток, становлення особистості, формування її свідомості (на основі соціальних цінностей, мови, культури), оволодіння соціальними ролями і досвідом поведінки, стилем соціального спілкування і прояв з урахуванням віку, навколишнього середовища й самоактивності особистості [24]. Аналізуючи зміст поняття «соціалізація», можна виділити такі компоненти:

- світоглядний: засвоєння людиною соціальних цінностей, ідеалів, формування і розвиток інтересів, що визначає його спрямованість і ставлення до навколишнього світу і до самого себе - сфера свідомості;

- соціалістичний: оволодіння соціальними ролями, соціальним досвідом поведінки, що знаходить відображення в його соціальному статусі, соціальну роль, яку він виконує в суспільстві, накопичення досвіду соціальної поведінки - сфера повсякденного самовияву;

- культурологічний: оволодіння культурою середовища, зразками поведінки й діяльності, що відображаються в культурі спілкування, діяльності та поведінки - сфера внутрішньої культури;

- емоційно-вольової: визначає прояв культури почуттів, емоцій, самоактивності в пізнанні навколишнього середовища - сфера емоційного благополуччя [25].

Важливими аспектами у процесі соціалізації є: вік людини, вплив навколишнього середовища і самоактивність індивіда. Великий вплив має навколишнє середовище, в якому знаходиться людина, оточуючі, з якими вона вступає у взаємодію. Зміна навколишнього середовища і активність

особистості справляють істотний вплив на процес входження людини в суспільство [40].

Подібну точку зору про вплив навколишнього середовища на процес соціалізації особистості висловлює Т.С. Комарова. Розглядаючи вплив навколишнього середовища, вона відзначає його багатофункціональність. Навколишній світ дозволяє здобути життєвий досвід, встановити взаємозв'язки, сприяє інтелектуальному, моральному й естетичному розвитку [16].

З точки зору адаптаційного підходу, соціалізація особистості розглядається як процес входження його у світ соціальних зв'язків й інтеграції особистості в різні типи соціальних спільнот через культуру, цінності та норми. Суспільство регулює дотримання соціальних норм і заохочує індивіда виконувати соціальні норми або карає за відхилення від них, тим самим впливаючи на формування особистості в процесі соціалізації.

Іншим для вирішення проблем соціалізації є діяльнісний підхід. Діяльнісний підхід до соціалізації ґрунтується на рефлексивних механізмах. Суть цього підходу полягає в тому, що кожна людина має певний набір якостей - інтелектуальних, вольових та соціальних. У процесі соціальної взаємодії людина здійснює діяльність під час якої виявляються ці якості. В результаті формуються соціальні потреби. Цей підхід формує ставлення особистості до процесу соціальної взаємодії, сприяє автономізації і зберігає індивідуальність людини [19].

Необхідно відзначити, що процес соціалізації дитини починається в сім'ї і дошкільних організаціях. У сім'ї здійснюється первинне знайомство з соціальними нормами життя в суспільстві, закладаються основи соціальних цінностей та ідеалів. У дитини формуються звички, критерії оцінки добра і зла, справедливого і несправедливого, уявлення про взаємини між людьми, співвідношення себе з іншими на прикладі батьків. Через спадкоємність поколінь в сім'ї здійснюється передача національних і культурних традицій. У

сім'ї забезпечуються біологічні потреби кожного з її членів (потреба в їжі, в теплі тощо), а також соціальні (повага, підтримка, визнання) [40].

У дошкільному віці дитина долучається до культури, загальнолюдських цінностей і вчиться взаємодіяти з навколишнім світом. Активна різнопланова діяльність дитини є запорукою її ефективної соціалізації [40].

Перший аспект - це діяльність, яка відповідає можливостям, що є у дитини. Цю діяльність можна визначити як «зону актуального розвитку», під якою слід розуміти сукупність знань, умінь і навичок дитини, якими вона добре володіє в даний момент часу. Другий аспект - це діяльність, яка випереджає розвиток («зона найближчого розвитку»). Тут вже йдеться про рівень розвитку, який досягається дитиною в процесі спілкування з дорослим. Але не шляхом наслідування дії дорослого, а через вирішення задач в межах її інтелектуальних можливостей [8].

Виховання є обов’язковою складовою багатофакторного процесу соціалізації, який поєднує педагогічні і соціальні впливи. Виховання забезпечує дитині «вихід у соціум» (умови життєдіяльності дитини, спілкування, що сприяють нормальній соціалізації) та «вибудовування себе» (процес індивідуалізації, набуття соціального досвіду, конструювання свого життєвого світу) [37].

Слід зауважити той факт, що у дітей дошкільного віку крім діяльності провідним фактором розвитку є спілкування. На думку М.І. Лісіни, в даний період у дитини відбувається зміна чотирьох видів спілкування:

1. Ситуативно - особистісного (від народження до 5 - 6 місяців) - є початковою формою спілкування. Йому характерне доброзичливе ставлення дорослих, яке сприймається дитиною як гарантія його безпеки.

2. Ситуативно - ділового (від 6 місяців до 3-х років). Основна діяльність дитини пов'язана з вивченням предметів. Вона спостерігає як дорослі маніпулюють предметами й намагається повторити їх дії.

3. Позаситуативно - пізнавального. Ця форма спілкування є характерною для дітей дошкільного віку. Діяльність дитини спрямована на пізнання властивостей предметів. Через можливість пізнати все самому, дитина цікавиться у дорослих: «чому?».

4. Позаситуативно - особистісного (з'являється до 6 - 7 років). Дитина сприймає дорослого як конкретну особистість. Вона задає багато питань про життя, про роботу, цікавиться «світом людей» [22].

Розглядаючи питання соціалізації дитини дошкільного віку, необхідно підкреслити, що провідним видом діяльності є гра. Вона сприяє емоційному, психічному, вольовому й особистісному розвитку дитини. Граючи, дитина пізнає навколишній світ, засвоює соціальні ролі і моделі поведінки. Під час дорослішання дитини змінюється й ускладнюється характер гри. Так, наприклад, дитина чотирьох років копіює поведінку дорослих і наслідує їх. В процесі гри відтворюючи сюжети дій. Гра стає сюжетною. До шести-семи років у дитини переважає рольова гра. Суть якої полягає в поділі ролей [40].

Гра сучасного дошкільника дуже відрізняється від ігрової діяльності дитини близько десятиліття тому: з'являються нові сюжети гри, запозичені з мультфільмів, телепередач, комп'ютерних ігор. Дитина може легко зобразити певного героя використовуючи прості дії або фрази. Легкість зображення дозволяє використовувати подібний сюжет з мінімальним рівнем розвитку ігрової діяльності. Використання телесюжету в грі зводиться до відтворення побутових подробиць. Захоплення дітей відеоіграми становить серйозний ризик для їх психічного розвитку [40].

Треба розуміти, що граючи у відеоігри, дитина занурена в індивідуальну діяльність, внаслідок чого порушується комунікативна сфера. Це може призвести до соціальної ізоляції. Також відеоігри не покращують розвиток уяви в дитини. Дорослі, які дозволяють дитині проводити тривалий час за комп'ютером і не заохочують до ігрової діяльності, порушують так званий закон розвитку дитини, який сформулював Л. С. Виготський. Суть цього закону полягає в тому, що становлення внутрішнього світу дитини та її

розвитку відбувається у спільній діяльності з дорослим. Всі уявлення, переживання, образи та інтереси дитини мають спільну форму. Так дорослі не нав'язують дитині свої уявлення і цінності, а відкривають для неї нові уявлення дійсності [40].

Основу процесу соціалізації дитини складають діяльність, спілкування, гра. Але процесу формування комунікації дітей у сім'ї відводиться другорядна роль, а в дошкільних закладах заняття, що спрямовані на розвиток мови, не можуть повноцінно замінити вільного спілкування.

Виходячи з цього, можна говорити про те, що формуванню навичок спілкування ні в родині, ні в дошкільних установах не приділяється належної уваги, а ігрова діяльність дошкільників в сучасному світі втрачає свої позиції. Адже гра сучасної дитини одноманітна й має обмежений сюжет [9]. На нашу думку, гра втрачає свої позиції, через прискорений розвиток дитини та зміну місця дитини в системі суспільних відносин. А низький рівень комунікації і слабо розвинена ігрова діяльність є причинами низької інтеграції людини в соціумі в більш зрілому віці.

Фахівці вважають, що важлива соціальна проблема дітей з особливими освітніми потребами, полягає у відсутності спеціальних нормативних актів і законів, які встановлюють відповідальність органів державного управління і влади, посадових осіб організацій та установ за реалізацію прав таких дітей на соціальну реабілітацію, незалежне існування й охорону здоров'я [39].

Необхідно комплексно вирішувати соціальні проблеми дітей з особливими освітніми потребами, які пов'язані з включенням їх в суспільство. Потрібно долучати для цього органи управління соціального захисту населення, освіти, економіки, охорони здоров'я, культури, транспорту, будівництва й архітектури. Але в той же час треба розробляти єдину, цілісну систему соціальної реабілітації [30].

Тільки при комплексній взаємодії громадських і державних структур можна досягнути достатнього рівня адаптації дітей з особливими освітніми потребами, який забезпечить їм можливість самообслуговування,

самоорганізації, дасть можливість працювати, вносячи посильний вклад в розвиток культури та економіки держави, щоб відчувати себе повноправними членами суспільства [30].

РОЗДІЛ 2
ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Формування готовності до діяльності як головна складова соціалізації дітей з психофізичними вадами

Психофізичні порушення не є перешкодою для отримання освіти. Головною метою навчання і виховання цієї категорії дітей є максимально можлива соціалізація. Придбання життєво важливих умінь і навичок відбувається на навчальних заняттях і в позаурочний час. Завдяки цьому у дитини з'являється уявлення про навколишній світ і розвивається зорово-моторна координація. Спочатку дитина вчиться діяти разом з дорослим, потім наслідуючи їм і в результаті, наскільки можливо, самостійно [38].

Однією з найголовніших складових соціалізації дітей даної категорії є готовність діяти в життєво важливих ситуаціях. Якісний підхід до навчання дітей з психофізичними порушеннями дозволяє не тільки працювати над придбанням знань, умінь, навичок, а й формувати здатність і готовність діяти в життєво важливих ситуаціях на основі досвіду [17].

В питаннях навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями тільки комплексний підхід може вирішити проблему максимально можливої соціалізації. Першим напрямком в цьому комплексі буде формування здатності до дій, включаючи в себе придбання елементарних знань і розвитку вмінь, необхідних у житті. Другим напрямом повинно бути формування готовності до діяльності, що включає в себе придбання соціального і побутового досвіду. Навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями відбуваються, в основному, у першому напрямку. Однак дитина не отримує належного досвіду для самостійних дій в реальному житті [38].

Таким чином, формування готовності до дій у різних життєвих ситуаціях стає одним з головних напрямків навчання дітей з важкими і множинними психофізичними порушеннями [38].

Виділяють такі життєві компетенції для дітей даної категорі000200ї: побутова, підтримуючо – комунікативна, суб'єктивна й компетенція особистої безпеки. Це дозволяє організувати навчання не в академічному типі, коли при підведенні результатів педагоги керуються критеріями досягнень дитини у вигляді високого, середнього та низького рівня [10].

Враховуючи тяжкість й різноманітність проявів порушень зазначеної категорії дітей, не завжди використовують рівні досягнень. Адже вони не враховують індивідуальних особливостей дитини. Критерієм досягнення кожної дитини можна зробити перелік формованих способів дій, а також практичних життєвих ситуацій, в яких ці способи потрібно відпрацьовувати. Наприклад, як засіб спілкування одна дитина може навчитися використовувати мову, інша спеціальні комунікативні картки, а третя жести і міміку. Таким чином, вони зможуть вступити в контакт доступним для них способом і донести свої бажання до оточуючих [38].

Формування здатності й готовності до дій у дітей з психофізичними порушеннями видається важливим ще й тому, що батьки часто неадекватно оцінюють їх можливості і здібності. З одного боку, це очікування, а з іншого бажання захистити дитину від будь-яких зусиль, так як вона не є здоровою. Саме тому багато дітей з психофізичними порушеннями, навіть у життєво важливих ситуаціях очікують допомоги. Перелік формованих способів дій і практичних ситуацій для їх відпрацювання, допоможе батькам адекватно оцінити можливості дитини, а також бути більш активними учасниками освітнього процесу, відпрацьовуючи способи дій в реальних ситуаціях у будинку й соціальним оточенні [38].

Важливою є співпраця з батьками при відпрацюванні поведінкових способів дій. Діти з психофізичними вадами мають уявлення про правила поведінки, але не використовує їх, бо не відчуває себе суб'єктом діяльності.

Дитина може не відчувати себе долученою до навколишнього середовища і бути не готовою з ним взаємодіяти [38].

Таким чином, формування готовності до дій, як головної складової соціалізації дітей з психофізичними порушеннями вимагає комплексного підходу в навчанні, а також активної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Тільки співпраця педагогів, батьків й усіх оточуючих дозволить дитині комфортно відчувати себе в соціумі й у цілому [38].

2.2. Методологічні підходи до соціалізації дітей з порушенням психофізичного розвитку

Соціалізація як процес засвоєння системи знань, норм і цінностей, які дозволяють функціонувати в якості повноправного члена суспільства, є необхідною умовою подальшої соціальної адаптації. Оволодіння соціальними нормами - головна умова нормального розвитку людини [28].

Л.С. Виготський, під час вивчення специфіки розвитку нормальної й аномальної дитини, визначив проблеми соціальної адаптації і труднощі взаємодії соціального середовища як загальну закономірність аномального. У зв'язку з цим соціальна адаптація та реабілітація повинні складати основу психолого-педагогічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку. Такий підхід до проблеми дає змогу розглядати корекцію і компенсацію порушень розвитку як одну з найважливіших умов адекватного та ефективного входження дитини в соціум [7].

Проблема соціалізації та соціальних відхилень, не може розглядатися поза контекстом проблеми співвідношення біологічного і соціального в генезисі становлення особистості. Надаючи перевагу певним властивостям індивіда, виділяють психолого - біологічні передумови порушення соціалізації, але в той же час підкреслюють, що вони не є фатально діючими факторами [6, 7].

Основною метою соціалізації дітей з психофізичними порушеннями є якісна зміна їх можливостей, пов'язаних з життям в суспільстві, взаємодією з іншими людьми, що дозволить підготувати їх до подальшої інтеграції в соціумі [38].

В усіх категоріях дітей з психофізичними порушеннями з самого народження спостерігається дефіцит і порушення контактів з навколишнім середовищем, що негативно позначається на подальшому розвитку особистості, на її соціалізації. Не дивлячись на це кожна категорія дітей з фізичними порушеннями має свої специфічні особливості розвитку, що відрізняють одну категорію дітей від інших [38].

Успішна соціалізація залежить від дії двох важливих факторів:

1. індивідуальні особливості дитини;
2. особливості середовища, в якому здійснюється процес соціалізації.

Хоча ці фактори взаємодіють між собою, але в тих випадках, коли мають місце виражені психофізичні порушення, переважна роль в процесі соціалізації належить індивідуальним особливостям дитини [38].

До методологічних підходів соціального розвитку дітей з психофізичними порушеннями відносять:

1. онтологічний. Основним принципом цього підходу є соціалізація, гуманізація, обумовленість розвитку особистості менталітетом різних спільнот і соціальних груп;

2. аксіологічний. Він заснований на визнанні етики, поваги до життя, що стверджує цінність життя і право на освіту всіх людей, в тому числі й дітей з важкими інтелектуальними порушеннями;

3. особистісно орієнтований. Визнає неповторність, унікальність дитини і передбачає облік природних і закономірних відмінностей у стані здоров'я, загальних і спеціальних здібностей, інтересів і схильностей у дитини;

4. гнучкість і динамічність. Ці компоненти передбачають можливість корекції основних змістових ліній соціального розвитку дитини враховуючи

структури психофізичного розвитку на основі використання обхідних шляхів в досягненні етапних завдань;

5. єдність діагностики і корекції. Це забезпечує цілісність психолого-педагогічного процесу;

6. партнерство з сім'єю, що виражається в активному залученні батьків в процес соціального розвитку дитини [38].

Конкретні уявлення про загальні закономірності та особливості розвитку психіки та особистості різних категорій дітей з психофізичними порушеннями, сприяють цілеспрямованості процесу соціального розвитку дитини. Це дозволяє побудувати модель розвитку з урахуванням структури їх порушення. У загальному вигляді модель соціалізації дітей з психофізичними порушеннями може бути представлена такими компонентами:

1) діагностичний:

- комплексне медичне, психологічне та педагогічне обстеження, виявлення специфічних закономірностей, що відрізняють цих дітей від дітей з нормальним психофізичним розвитком;
- визначення як характерних недоліків, так і ресурсів розвитку, які обумовлюють компенсаторні можливості дитини, виявлення специфічних особливостей в соціальному розвитку дітей різних категорій з психофізичними порушеннями;
- виявлення індивідуальних особливостей, що характеризують дітей всередині одного виду порушення;

2) корекційний:

- консультативна робота з батьками щодо створення сприятливої психологічної атмосфери в сім'ї, умов, необхідних для успішної соціалізації дитини;
- включення батьків у процес корекції, навчання їх основам формування передумов соціального розвитку дитини;

3) контрольно-оцінний:

- уточнення даних про актуальний розвиток дитини для виявлення темпу динаміки, встановлення зворотного зв'язку, що сигналізує про зміни в психічному і особистісному розвитку на різних вікових етапах [38].

Діагностичний компонент передбачає роз'яснення для батьків психологічної структури відхилень у розвитку їх дитини, звернення уваги на її потенційні можливості, реалізація яких залежить від тих соціальних умов, де вона знаходиться [38].

Запорукою успішного формування компенсаторних механізмів є диференціальна діагностика. Вона пов'язана із завданням ефективної і своєчасної профілактики та корекції вторинних порушень психосоціального розвитку. Діагностика таких відхилень у розвитку, як легка ступінь розумової відсталості, затримка психічного розвитку, аутизм, алалія тощо, в ранньому віці значно ускладнена. Разом з цим підвищена увага до дітей з фактором ризику в розвитку й наданням своєчасної допомоги може в значній мірі, а іноді й повністю нейтралізувати дію первинного порушення на хід психофізичного розвитку дитини [38].

Виховання, навчання і спілкування з дитиною яка має психофізичні порушення, будучи патогенно впливовим психологічним фактором, часто призводить до особистісних порушень у батьків. Це у свою чергу, ще більше погіршує соціальний розвиток дитини. Через це психолого-педагогічна допомога сім'ям стає актуальнішою. Адже важливо змінити установку батьків у відношенні до своєї дитини, а саме допомогти їм сприймати її такою, якою вона є. Створення та підтримка в родині здорового психологічного клімату, включення батьків в корекційно-розвиваючі заняття з дитиною, під час яких їм роз'яснюються конкретні завдання кожного заняття, а головне коригується характер спілкування і взаємодії з дитиною, дозволяє повніше розкрити її потенційні можливості. Заключний оцінний компонент дає можливість прогнозувати подальший розвиток дитини, коригувати раніше розроблену програму реабілітації, забезпечує ефективними рекомендаціями щодо комплексного супроводу дитини в рамках освітнього процесу. Раннє

виявлення та рання корекційно-розвиваюча робота з дітьми, які мають явні психофізичні порушення, активна консультативна робота з їх сім'ями сприяють профілактиці соціально-психічної дезадаптації особистості [38].

2.3. Організація навчально – виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами

Виховання та навчання дитини з особливими освітніми потребами здійснюється в межах особистісно зорієнтованого підходу, під час якого враховується: рівень розумового розвитку та здібності, індивідуальні особливості кожної дитини й заохочується використання набутих вмінь та навичок у повсякденному житті [34].

Дефектологи повинні розробити систему подання програмного матеріалу за періодами, опираючись на вимоги програми виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку. Також слід прийняти до уваги й нову редакцію базового компонента дошкільної освіти з урахуванням вікових особливостей дитини, її індивідуальні можливості [34].

Заняття проводять в підгрупах. Приймають участь у цьому вихователь та спеціальний педагог (учитель - логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог). Музичне виховання, фізичну культуру, сюжетно - рольові ігри проводять зі всією групою. Велику кількість часу відводять на корекційно - розвивальні заняття, які повинен проводити практичний психолог [34].

Вчитель – дефектолог є основним спеціалістом, який повинен проводити і координувати корекційно - відновлювальну роботу в групі. Саме він, разом з іншими спеціалістами, планує й організовує роботу по підготовці до інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад:

- консультує інших вихователів, музичного керівника щодо організації навчально - виховного процесу та взаємодії всіх дітей групи, приймає участь у підборі змісту й методики проведення спільних занять;
- координує психолого – педагогічну, корекційну та медичну допомогу дітям з особливими потребами [34].

Діяльність вихователя групи спрямована на забезпечення всебічного розвитку дітей. В його обов'язки входить:

- планування навчально - виховної роботи з дітьми і проведення фронтальних чи групових занять;
- планування й організація спільної діяльності всієї групи;
- дотримання наступності щодо виконання корекційних завдань;
- забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини, враховуючи рекомендацій інших спеціалістів;
- консультація батьків чи опікунів дітей з особливими освітніми потребами [34].

Для позитивного результату навчально - виховного процесу необхідно чітко реалізовувати такі принципи: науковість, наступність, доступність, індивідуальний та диференційований підхід до навчання й виховання дитини з особливими освітніми потребами [34].

Щоденно проводиться корекційна робота всіх вікових груп вихователями, враховуючи завдання вчителя – дефектолога. Також проводиться індивідуальна робота з дошкільниками. Це робиться з метою кращого оволодіння навчальним матеріалом [34].

Метою здійснення корекційно - виховної роботи є сприяння всебічному гармонійному розвитку дитини з особливими освітніми потребами, створення умов для реалізації її внутрішнього потенціалу, допомога в подоланні та компенсації відхилень, які заважають її соціальній інтеграції. Досягнення цієї мети можливе за умови, коли корекційна робота проводиться з урахуванням вікових особливостей дітей і особливостей, що пов'язані з характером порушення онтогенезу [34].

Часто батьки наполягають на включення їх дітей, що мають особливі освітні потреби, в звичайне дитяче співтовариство. По-перше, це пов'язано з тим, що в системі спеціального (корекційного) навчання слабо розвинена громадська адаптація цих дітей в реальному світі. Адже дитина знаходиться в ізоляції від суспільства. Діти з особливими освітніми потребами адаптуються до життя більш ефективно саме в загальноосвітніх установах, ніж в спеціалізованих:

- відчутна різниця в придбанні соціального досвіду;
- поліпшуються навчальні здібності, розвивається самостійність, активність і толерантність.

Проте, питання щодо формування процесу навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх школах до сьогодні залишається відкритим. Це пов'язано з браком фахівців, відсутністю методичного інструментарію, непідготовленістю кадрів тощо [2].

Адміністрація та педагоги загальноосвітніх установ, які прийняли ідею інклюзивної освіти, потребують допомоги з відпрацювання механізму взаємодії між учасниками процесу освіти і формування педагогічного процесу, де основною фігурою вважається дитина. Простір інклюзії передбачає доступність і відкритість як для дітей, так і для дорослих. Чим більше партнерів у загальноосвітніх установ, тим успішнішим буде школяр [30].

Не завжди педагоги готові працювати з дітьми, що мають обмеженні можливості в розвитку. Недосконалими є якість підготовки фахівців і неготовність закладів приймати таких дітей [30].

Ідея інклюзивного навчання пред'являє особливі вимоги до особистісної та професійної обізнаності фахівців, які мають базову підготовку з корекційної освіти, і викладачів зі спеціальним компонентом професійної кваліфікації та базовим рівнем знань. Базовим компонентом є професійна педагогічна підготовка (навички та вміння, психологічні, предметні,

методичні й педагогічні знання), а спеціальним компонентом є педагогічні та психологічні знання:

1. Уміння реалізовувати педагогічної взаємодії між суб'єктами освітнього середовища (з керівництвом, фахівцями, колегами-вчителями, батьками, з учнями в групах та індивідуально).

2. Знання методів психологічного й дидактичного проектування процесу навчання.

3. Знання психологічних особливостей та закономірностей особистісного й вікового розвитку дітей в умовах інклюзивного освітнього середовища.

4. Розуміння і уявлення про те, що являє собою інклюзивне навчання, в чому його відмінність від традиційної форми навчання [1].

Питання про розуміння масштабу інклюзії, яка заснована на утриманні шкільної моделі освіти є актуальним. Ця модель є однаковою для всіх школярів, незалежно від їх виховання і звичок (школярі повинні пристосовуватися до правил, режиму та норм системи освіти). Або навпаки, передбачає використання і концептуалізацію широкого спектру освітніх стратегій, які відповідають різноманіттю школярів (освітня система повинна відповідати на потреби і очікування молоді та дітей) [29].

Ефективність соціальної інтеграції дітей з особливими суспільними потребами залежить від двох значущих соціально-психологічних факторів:

1. достовірність і повнота інформування щодо проблем і правової грамотності дітей, які навчаються з особливими освітніми потребами та вчителів різних типів освітніх установ;

2. виховання, психологічної толерантності до людей з обмеженими можливостями у загальноосвітніх школах та розвиток вміння і бажання надавати дітям з особливими освітніми потребами допомоги для їх ефективної самореалізації [39].

Необхідно враховувати ці фактори для соціальної інтеграції та формування комплексної системи медико-соціальної та психолого-

педагогічної реабілітації таких дітей. Один з напрямків вирішення зазначеної проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами - це визначення психолого-педагогічних і соціально-психологічних факторів, і несприятливих особистісних, і індивідуальних особливостей, які ускладнюють розвиток і самореалізацію цих дітей [30].

Визначення структури системи спеціальної освіти, визначаючи засіб організаційні форми і психолого-педагогічні умови їх реалізації в нинішніх морально-психологічних і соціально-економічних умовах суспільства - це надання допомоги дітям, які мають обмежені можливості здоров'я, в процесі включення або входу в соціальні суспільні відносини [30].

У цілеспрямовану і повноцінну психолого-педагогічну підтримку дітей, для розкриття їх особистісного потенціалу в різних формах діяльності укладено соціально-педагогічне значення формування і розвитку соціального потенціалу дітей з особливими освітніми потребами. Соціалізація такої дитини може бути досягнута через проведення індивідуальної програми соціально-педагогічної реабілітації та підготовки оточуючих до сприйняття і прийняття дітей з особливостями у розвитку (організація школи помічника соціального педагога, руху дитячого милосердя та ін.) [30].

Соціально-педагогічна діяльність з розвитку соціального потенціалу дітей з особливими освітніми потребами, спрямована на їх успішну соціалізацію і включає в себе такі напрямки:

- розвиток фізичних і духовних здібностей дітей;
- підтримка, постійне відновлення моральних і фізичних сил та душевної рівноваги;
- полегшення житлових і побутових умов, організація і проведення вільного часу;
- повноцінна участь у культурному та суспільному житті;
- підготовка і сприяння отриманню відповідної освіти;
- забезпечення умов для участі в житті суспільства;

- встановлення більш комфортного і реального контакту з зовнішнім середовищем [1].

2.4. Шляхи оптимізації соціальної адаптації дітей з порушенням психофізичного розвитку

Соціальна адаптація буде ефективною лише в тому випадку, якщо спрямувати корекційну роботу на виправлення й компенсацію тих психічних процесів і новоутворень, які почали формуватися в попередньому віковому періоді та на гармонізацію особистісного розвитку дитини на конкретному віковому етапі [34].

З метою дотримання соціальних умов, які було покладено в основу роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, повинна проводитися систематична робота. Сюди відносять;

- доброзичливий психологічний клімат у родині;
- підтримка дитини, з боку сім'ї, у прагненні подолати порушення розвитку;
- умови розвитку й виховання дитини за межами будинку (дошкільні заклади, спілкування з однолітками, отримання власного життєвого досвіду);
- формування мотивації через заохочення батьків до участі в процесі розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами [34].

Дорослим, рекомендовано дотримуватись таких правил:

1. дитина повинна відчувати себе повноправним членом суспільства, вона повинна і може брати участь у всіх життєвих ситуаціях;
2. дитина, яка має певні відхилення у розвитку, може мати певні таланти, як і її однолітки, але знайти й розвити ці таланти їй заважає нерівність можливостей, яку обов'язково потрібно усунути;
3. дитина із особливими потребами не є пасивним об'єктом соціальної допомоги. Вона є повноправною людиною, яка розвивається і має

право на задоволення різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні, творчості тощо [34].

Виходячи з цього, можна й потрібно організувати індивідуальний і гуманний підхід до кожної дитини з особливими освітніми потребами. Дитину потрібно залучати до різних форм роботи впродовж дня. Це дозволяє інтегрувати її у спільну діяльність з однолітками й ефективно проводити компенсацію можливостей, яких бракує від народження, або втрачених унаслідок хвороби чи травми [34].

Під час спеціально організованих занять, система корекційно-педагогічного впливу на дітей включає у себе:

- розширення, поглиблення й уточнення їхніх понять і уявлень про навколишнє середовище;
- формування навичок і вмінь, відповідно до рівня їх розвитку [34].

Перед тим, як розпочати роботу необхідно провести облік наявності в кожної дитини рівня компетентності в усіх видах діяльності, таких як: аплікація, мозаїка, конструювання. Також визначається їхня відповідність оптимальним віковим нормам. Зокрема, для розвитку вербально-логічного й наочно-образного мислення, прагнуть до максимального використання різних форм діяльності та предметних дій, як найважливішої умови для розвитку розумових операцій, аналізу й синтезу, сприйняття, спостережливості, класифікації й систематизації тощо. При цьому, важливо враховувати особливості індивідуального темпу й характеру засвоєння дитиною з порушеннями психофізичного розвитку даного навчального матеріалу [34].

З метою досягнення максимального корекційного ефекту, заняття (групові, інтегровані чи індивідуальні) організовують тоді, коли дитина має позитивне емоційне ставлення до того, що відбувається. На будь-якому занятті дитина повинна відчувати радість від переборених труднощів. З цією метою кожне заняття спеціально планується. Також потрібно поступово ускладнювати навчально-розвиваючі завдання. Слід максимально залучати

всіх дітей до спільної діяльності з однолітками. Навіть якщо дитина не проявляє бажання брати безпосередню участь у грі [34].

На початку заняття доречно застосовувати ігри на запам'ятовування назв предметів або імен, потім додавати ігри на вибування, естафети з найпростішими навичками володіння м’ячом, палицями, прапорцями тощо. Наприкінці заняття можна провести ігри на увагу, або такі, що емоційно заспокоять дітей. Може потребуватися заміна одного виду діяльності іншим, тому потрібно продумувати цю можливість заздалегідь. Слід включати в план занять фізкультхвилинки і постійно стежити за реакцією та поведінкою кожної дитини з особливими освітніми потребами, застосовуючи індивідуальний підхід [34].

На заняттях потрібно враховувати й корегувати особливості мовного супроводу дітьми дій та операцій. Через відставання в розвитку всіх видів і функції мовлення, і особливо контекстної, у дітей з особливими потребами виникають труднощі у вербальному програмуванні наступних дій. Саме тому, слід намагатися, заохочувати їх до промовляння будь-яких дій та операцій, розповісти про майбутню дію, яку дитина збирається виконати [34].

2.5. Інноваційні підходи до корекційної роботи

У дошкільному навчальному закладі ефективно використовувати нетрадиційні методики корекційної роботи. Вони розкривають широкий спектр здібностей дитини з особливими освітніми потребами. Використання методів і прийомів сучасних технологій спрямованих на психофізичний розвиток, поєднує фактори впливу на дитину з порушеннями розвитку в процесі вербальної та невербальної взаємодії [34].

Кожна окрема методика комплексно впливає на різні види відчуттів, створюючи у дитини спеціальний психологічний стан. Найбільш вдало інтегруються арт-терапевтичні методики та спеціальні мовленнєві завдання, через які дорослий у комплексі впливає на відчуття дитини й задіює

максимальну кількість аналізаторів. Це сприяє найбільш якісному засвоєнню певних понять, швидкому оволодінню вміннями та навичками. Поєднання кількох методик дозволяє створювати невимушені ситуації спілкування й максимально заохочувати дитину для спільної діяльності з дорослим або однолітками [34].

Не менш важливим є те, що застосування різних атр-терапевтичних методик розкриває творчі можливості дитини з особливими освітніми потребами і сприяє прагненню її до співтворчості [34].

До таких методик можна віднести: кольоротерапію, музикотерапію, пісочну терапію, лялько – терапію та Су-Джок терапію.

Кольоротерапія - це ефективний метод впливу кольором на організм дитини з особливими потребами. Вважається, що вплив кольором здатний відновити душевну рівновагу і є лікувальним фактором при численних психофізичних недугах. Метою цього методу є оновлення звичної життєдіяльності дитини та покращення її емоційного стану. Вченими доведено. що колір викликає певні біохімічні реакції в різних тканинах і органах, стимулює тим самим діяльність залоз, в тому числі й деякі відділи головного мозку, а саме гіпофіз, що бере участь у вироблені цілого ряду гормонів, які відповідають за обмін речовин, сон, апетит, емоційний стан тощо. Можна сказати що те, як ми себе відчуваємо, багато в чому залежить від кольорів, якими ми оточені протягом дня [34].

Кожен колір певною мірою впливає на організм дитини:

- зелений - позитивно діє на нервову систему, корисний для очей, лікує застуду та головний біль;
- жовтий - позитивно впливає на роботу шлунку;
- синій - знімає напруження, допомагає при застудах, лікує очі, ніс, легені, вуха;
- зелено-блакитний - надає відчуття спокою, безпеки, задоволення.

Музикотерапія — це один із напрямів арт-терапії, в основі якого лежить використання музики. Цей метод використовують з лікувальною та

корекційною метою. Виділяють такі лікувально-корекційні функції музикотерапії:

- регуляція фізіологічних функцій організму;
- регуляція психоемоційного стану дитини;
- підвищення соціальної активності;
- покращення засвоєння нових позитивних установок і форм поведінки;
- корекція комунікативної функції;
- активізація творчих проявів дитини [34].

Під час музикотерапії можна додатково використовувати:

1. мовні вправи – це допомагає розвинути у дитини почуття ритму та познайомити з музичними формами.
2. ігри з інструментами - при цьому діти вдосконалюють навички, набуті під час роботи з мовними вправами.
3. музично-рухові вправи – це дозволяє навчити дитину зображувати звуки і свій настрій за допомогою елементарних рухів: хлопок, клацання, притупування [4].

Пісочна терапія акцентує увагу на природній появі думок, почуттів і настрою. Для дитини вона є невимушеним ігровим способом розповісти про свої проблеми, продемонструвати свої страхи та зняти емоційне напруження. Величезною перевагою методу є те, що його можна застосовувати дітям з двох років.

Цей метод базується на поєднанні невербальної – це процес побудови композиції та вербальної експресії, а саме опис вже готової композиції.

Завдання пісочної терапії вважають:

- розширення сенсорного досвіду (гри з вологим, кольоровим піском);
- розвиток маніпулятивних навичок;
- стимуляція мовної активності, через сюжетні ігри;

гармонізація емоційного стану [34].

Лялько-терапія використовується як основний прийом корекційного впливу ляльки. яка є проміжним об'єктом у взаємодії дитини й дорослого. Метою є допомога дитині із особливими освітніми потребами усунути хворобливі переживання, покращити психічне здоров'я та соціальну адаптацію в умовах колективної творчої діяльності [34].

Функції лялько-терапії :

- комунікативна - встановлення емоційного контакту, за допомогою об'єднання дітей у колектив;
- релаксаційна - зняття емоційного напруження;
- виховна - прояв особистості під час ігрового моделювання життєвих ситуацій;
- розвиваюча - розвиток психічних процесів та моторики;

Лялько-терапія дозволяє об'єднати інтереси дитини і корекційні завдання психолога, дає можливість опосередковано втрутитися дорослому в психіку дитини. Використовується цей метод з метою профілактики дезадаптивної поведінки дитини. Корекція поведінки досягається шляхом розігрування в парі з батьками або однолітками типових конфліктних ситуацій, взятих з життя дитини з використанням при цьому ляльок [12].

Су-Джок терапія - один із ефективних методів, що забезпечує розвиток емоційно-вольової і пізнавальної сфери дитини. Проводять масаж пальців і кистей рук за допомогою масажерів Су-Джок. Використання точкового масажу в корекційній роботі позитивно впливає на функції різних органів і систем, а саме:

- заспокоює і стимулює нервову систему,
- підсилює кровообіг,
- покращує живлення тканин,
- регулює діяльність залоз внутрішньої секреції,
- усуває больові відчуття,
- знижує напругу у м'язах [34].

Отже, використання корекційних методів з дітьми, які мають особливі освітні потреби в переважній більшості впливають на здобуття здібностей для практичної діяльності. Завдяки цьому можна досягати високого рівня соціальної адаптації дитини, вчасно виявити і вплинути на труднощі в навчанні, допомогти у формування її особистості та зберегти позитивне ставлення до себе й оточення.

РОЗДІЛ 3
ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

3.1. Організація та процедура проведення експериментального дослідження соціалізації дітей з особливими освітніми потребами

Нами було проведено обстеження дітей старшої групи Херсонського ясла-дитсадку №36 комбінованого типу для дітей з вадами мови Херсонської міської ради. У дослідженні прийняли участь 15 дітей, з них 7 дітей мають такі діагнози: затримка психічного розвитку, загальне недорозвинення мовлення, ранній дитячий аутизм і дитячий церебральний параліч.

Експеримент було розпочато зі спостереження та опитування дітей старшої групи за участі психолога, дефектолога та вихователя. Це дало змогу виявити соціальний розвиток дітей, стан їх емоційно – вольової сфери та здоров'я в цілому (Таблиця 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

Соціальний розвиток дітей старшої і підготовчої групи

№	Параметри	Листопад 2019			Березнь 2020		
		Рівень соціалізації			Рівень соціалізації		
		Високий %	Середній %	Низький %	Високий %	Середній %	Низький %
1	Відволікається на прохання дорослого	53,3	26,7	20	86,7	13,3	-

2	Успішно виконує поставлені задачі під наглядом дорослого	73,4	13,3	13,3	86.7	6,6	6,6
3	Легко йде на контакт із дорослим	53,3	20	26,7	93,3	6,7	-
4	Взаємодіє з дорослим	6,7	20	13,3	80	13,3	6,7
5	Приймає допомогу від дорослого	73,4	13,3	13,3	86.7	13,3	-
6	Взаємодіє з однолітками	33,3	53,4	13,3	53,4	33,3	13,3
7	Легко встановлює дружні стосунки з однолітками	13,3	53,4	33,3	26,7	60	13,3
8	Виявляє якості лідера	13,3	53,4	33,3	26,7	60	13,3
9	Спокійно спостерігає за діями інших дітей	13,3	66,7	20	40	40	20
10	Успішно приймає участь у колективній грі	13,3	53,4	33,3	86.7	6,6	6,6
11	Добре почувається у великій групі дітей	20	46,7	33,3	46,7	40	13,3
12	Вміє заохотити о дій інших дітей	13,3	66,7	20	40	40	20
13	Може зайняти сам себе певною діяльністю	33,3	53,4	13,3	53,4	33,3	13,3
14	Може діяти самостійно	20	80	-	46,7	53,3	-
15	Приймає участь в іграх, запропонованих іншими дітьми	20	46,7	33,3	46,7	40	13,3
16	Успішно вирішує конфлікти, що виникають з однолітками	-	33,3	66,7	46,7	13,3	40

17	Може ставити інтереси інших дітей над своїми	6,6	46,7	46,7	20	53,3	26,7
18	Вміє контролювати свою поведінку	73,4	13,3	13,3	86.7	6,6	6,6
19	Не завдає шкоди тваринам, рослинам, іграшкам тощо	80	20	-	100	-	-
20	Добре знає і дотримується розпорядку дня	53,3	20	26,7	93,3	6,7	-
21	Визнає правила, запропоновані однолітками	53,3	26,7	20	86,7	13,3	-
22	Визнає правила, запропоновані дорослим	73,4	13,3	13,3	100	-	-

Проаналізувавши соціальний розвиток дітей дошкільного віку, нами виявлено рівень позитивної та негативної соціалізації (Рис. 3.1.1).

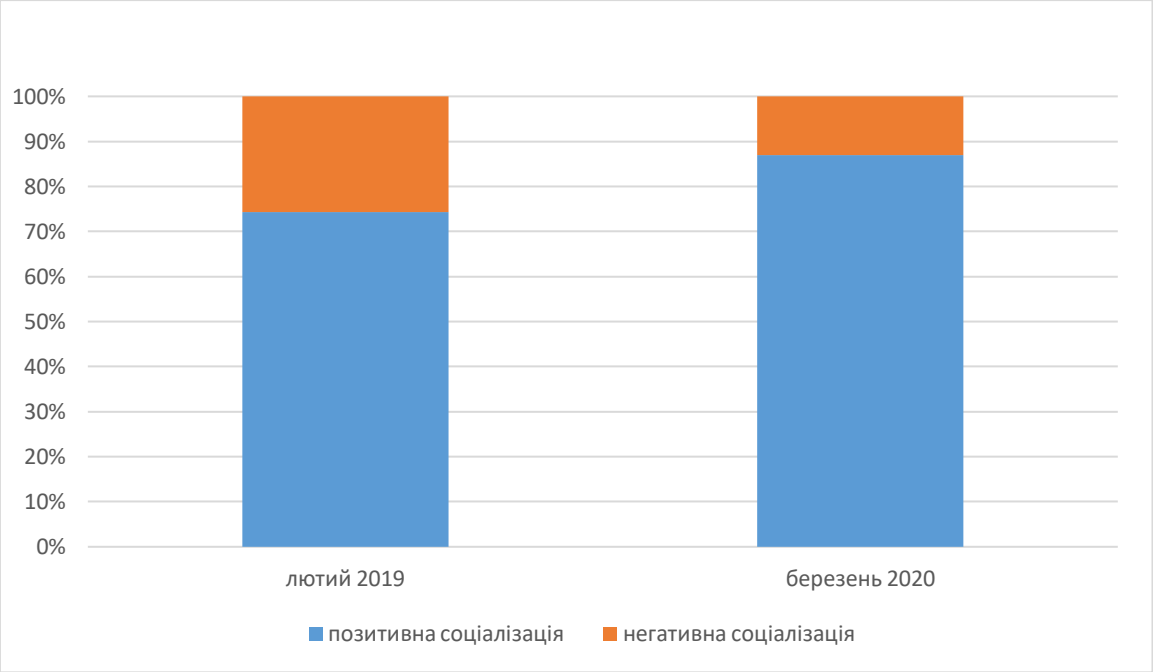

Рис. 3.1.1. Рівень позитивної та негативної соціалізації дітей старшої групи

Можна констатувати, шо у лютому позитивна соціалізація спостерігалась у 74,3 % дітей, а негативна у 25,7 %. У березні кількість дітей, що володіють позитивним соціальним досвідом, збільшилася до 86,9 %, а з негативним - скоротилася до 13,1 %. Помітно, що діти зазнають значних труднощів у спілкуванні з однолітками та заохочуванням їх у спільну ігрову діяльність.

На другому етапі дослідження було було визначено рівень соціальної активності дітей в різних видах ігрової діяльності (Таблиця 3.1.2)

Таблиця 3.1.2

Рівень розвитку соціальної активності дітей під час ігрової діяльності

Тип активності	Види ігрової діяльності			
	Сюжетно – рольова гра	Гра драматизація	Дидактична гра	Рухлива гра
Ініціативний	40	40	33,3	46,7
Виконавчо - ініціативний	20	13,3	6,7	13,3
Виконавчиий	26,7	40	53.3	26,7
Реактивний	13,3	6,7	6,7	13,3

Можна свідчити про те, що у дітей дошкільного віку найбільш виражені ініціативний і виконавчий типи соціальної активності.

Третім етапом дослідження є побудова та аналіз соціометричної матриці метою якої було визначити статус кожної окремої дитини та рівень взаємовідносин й ізольованості у групі в цілому. Це, у свою чергу, дає змогу одержати оптимальну інформацію, щодо позиції дитини в групі, а саме: ступінь популярності, міжособистісні відносин, наявність певних підгруп, хто є лідером в групі тощо. На підставі цього, нами виявлено позитивні сторони,

конфлікти, напруженість відносин між однолітками, що має велике значення для корегування міжособистісних відносин у групі й подальшої соціалізації дітей.

Таблиця 3.1.3

Соціометрична матриця від 3 дистопада 2019 року

№	І.П. дитини	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Євген В.	**0**	2	3												
2	Марія В.	1	**0**	3					2							
3	Микита Г.		2	**0**		3							1			
4	Лілія К.		3	2	**0**											
5	Віталій К.					**0**		2							1	
6	Аліна К.			2		3	**0**	1								
7	Марія П.					2		**0**					1		3	
8	Вікторія Р.		1					2	**0**			3				
9	Аліна С.					3		2		**0**					1	
10	Іван С.										**0**					
11	Анастасія С.	1			2							**0**		3		
12	Аліна М.	2											**0**			3
13	Євген С.			3										**0**		
14	Олена Т.	1				3									**0**	2
15	Вікторія Ф.								3						1	**0**
К-ть отриманих виборів		4	4	5	1	5	0	4	2	0	0	1	2	1	4	2
К-ть взаємних виборів		2	2	1	0	2	0	2	1	0	0	0	0	0	2	1

Нами було проаналізовано отриманні данні соціометричного дослідження:

1. Визначено соціометричний статус кожної дитин, шляхом підрахунку отриманих виборів та віднесено до однієї з чотирьох статусних категорій (Таблиця 3.1.4) та розраховано соціометричний статус отриманих груп дітей у відсотках (рис. 3.1.2).

Таблиця 3.1.4

Соціометричний статус дитини в системі міжособистісних відносин

№	П.І. дитини	Статус дитини
1	Микита Г.	«Зірки»
2	Віталій К.	
3	Євген В.	«Прийняті»
4	Марія В.	
5	Марія П.	
6	Олена Т.	
7	Лілія К.	«Неприйняті»
8	Вікторія Р.	
9	Анастасія С.	
10	Аліна М.	
11	Євген С.	
12	Вікторія Ф.	
13	Аліна К.	«Ізольовані»
14	Аліна С.	
15	Іван С.	

2. Розраховано рівень благополучності взаємин між дітьми:

РБВ = «Зірки» + «Прийняті» (у %) = 15 + 29 = 44%.

Виходячи з цього, можна стверджувати про низький рівень міжособистісних комунікацій у даній групі.

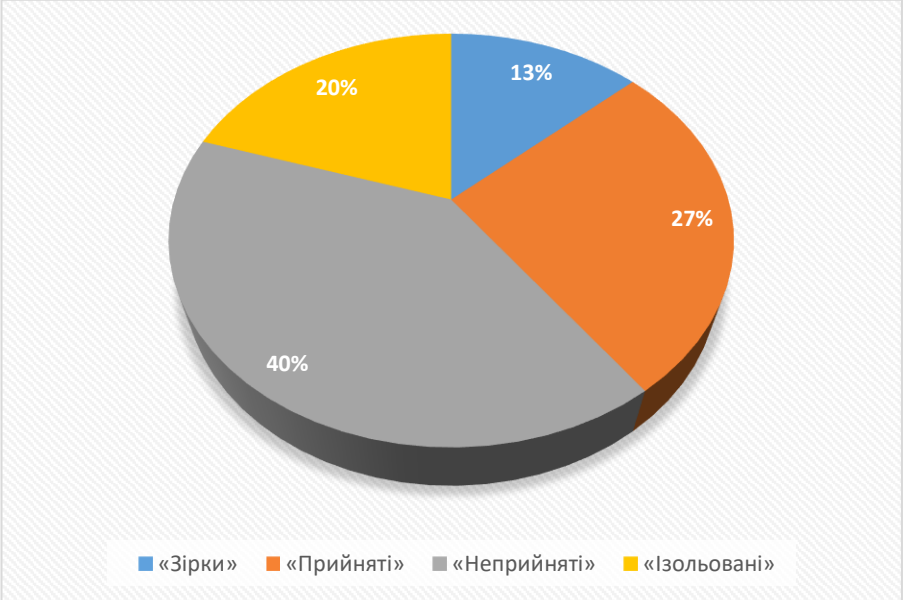

Рис. 3.1.2. Соціометричний статус дитини в системі міжособистісних відносин

3. Розраховано рівень задоволеності взаємовідносинами.

$$ЗВ = \frac{\text{число дітей,що мають взаємні вибори x 100\%}}{\text{загальна кількість дітей}} = 53\%$$

Виходячи з цього, можна свідчити про високий рівень задоволеності взаємовідносинами між дітьми у цій групі.

4. Розраховано індекс ізольованості, як відсоток дітей, які не отримали жодного вибору. У нашому випадку він дорівнює 22 %.

Отже, високий рівень соціалізації не показав ніхто з дітей старшої і підготовчої групи Херсонського ясла-дитсадку №36 комбінованого типу для дітей з вадами мови Херсонської міської ради. Це свідчить про необхідність застосування корекційної роботи, що буде направлена на покращення

загального стану дітей дітей з особливими освітніми потребами, їх емоційно-вольової сфери та розвитку соціалізації.

3.2. Дослідження соціалізації дітей з особливими освітніми потребами після корекційної роботи

Нами було проведено дослідження, метою якого було вивчити соціальну активність у різних видах ігрової діяльності (Таблиця 3.2.1).

Таблиця 3.2.1

Рівень розвитку соціальної активності дітей під час ігрової діяльності після проведення корекційної роботи

Тип активності	Види ігрової діяльності			
	Сюжетно – рольова гра	Гра драматизація	Дидактична гра	Рухлива гра
Ініціативний	33,3	33,3	33,3	46,7
Виконавчо - ініціативний	26,7	33,3	6,7	13,3
Виконавчиий	26,7	26,7	53.3	26,7
Реактивний	13,3	6,7	6,7	13,3

Після проведення корекційної роботи у дітей дошкільного віку виконавчо - ініціативний тип став більш виражений. Але переважають як і раніше ініціативний та виконавчий типи соціальної активності. Це говорить про те, що дитина узгоджує свої дії з діями інших однолітків, вміє обмінюватись новими знаннями під час гри та вносити свої зміни до сюжетних ліній. Саме це збільшує у дошкільника інтерес до спільної ігрової діяльності, що у свою чергу дає можливість не втратити бажання грати разом

і як наслідок - опановування більш складними видами гри та формами взаємодії в ігровій діяльності.

На другому етапі дослідження було побудовано соціометричну матрицю для визначення статусу кожної окремої дитини та рівень взаємовідносин й ізольованості у групі в цілому.

Таблиця 3.2.2

Соціометрична матриця від 2 березня 2020 року

№	П.І. дитини	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Євген В.	**0**	2					1								3
2	Марія В.	1	**0**			3					2					
3	Микита Г.	2		**0**			3		1							
4	Лілія К.				**0**		2			3					1	
5	Віталій К.		2	3		**0**					1					
6	Аліна К.				3		**0**		2							
7	Марія П.			1				**0**						3		2
8	Вікторія Р.						3	2	**0**		1					
9	Аліна С.	1			2					**0**				3		
10	Іван С.		2							3	**0**				1	
11	Анастасія С.			2	3	1						**0**				
12	Аліна М.	3		2				2					**0**			
13	Євген С.		1			2								**0**		3
14	Олена Т.									1	2				**0**	3
15	Вікторія Ф.	3			1									2		**0**
К-ть отриманих виборів		5	4	5	4	3	3	3	2	3	4	0	0	3	2	4
К-ть взаємних виборів		2	3	1	2	1	3	0	1	1	1	0	0	0	1	2

Нами було проаналізовано отриманні данні соціометричного дослідження:

1. Визначено соціометричний статус кожної дитин, шляхом підрахунку отриманих виборів та віднесено до однієї з чотирьох статусних категорій (Таблиця 3.2.3) та розраховано соціометричний статус отриманих груп дітей у відсотках (рис. 3.2.1).

Таблиця 3.2.3

Соціометричний статус дитини в системі міжособистісних відносин, після проведення корекційної роботи

№	П.І. дитини	Статус дитини
1	Євген В.	«Зірки»
2	Микита Г.	
3	Марія В.	«Прийняті»
4	Лілія К.	
5	Віталій К.	
6	Аліна К.	
7	Марія П.	
8	Аліна С.	
9	Іван С.	
10	Вікторія Ф.	
11	Євген С.	
12	Лілія К.	«Неприйняті»
13	Вікторія Р.	
14	Анастасія С.	«Ізольовані»
15	Аліна М.	

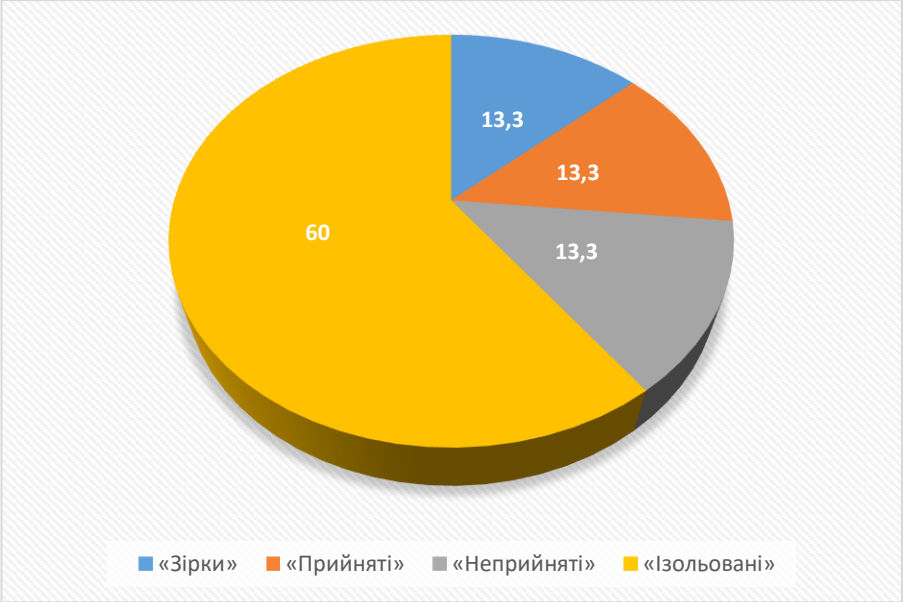

Рис. 3.2.1. Соціометричний статус дитини в системі міжособистісних відноси, після проведення корекційної роботи

2. Розраховвно рівень благополучності взаємин між дітьми:

РБВ = «Зірки» + «Прийняті» (у %) = 15 + 55 = 70%.

Виходячи з цього, можна казати про сприятливий рівень благополучних взаємин у даній групі.

3. Розраховано рівень задоволеності взаємовідносинами.

$$ЗВ = \frac{\text{число дітей,що мають взаємні вибори х 100\%}}{\text{загальна кількість дітей}} = 73\%$$

Виходячи з цього, можна свідчити про дуже високий рівень задоволеності взаємовідносинами між дітьми у цій групі.

4. Розраховано індекс ізольованості, як відсоток дітей, які не отримали жодного вибору. У нашому випадку він дорівнює 15 %.

Можна зробити висновок, що багато дітей з особливими освітніми потребами, перейшли до статуса «Прийняті». Це свідчить про сприятливу соціалізацію та ефективность корекційної роботи з дітьми.

Після проведення корекційної роботи, діти з особливими освітніми потребами та діти з нормальним розвитком стали більш заохочено й легко включатися в ігри з однолітками, намагатися самостійно організовувати різні ігри, дотримуючись певних правил, також стали більш успішно вирішувати конфлікти та приймати допомогу від дорослого чи однолітків. Завдяки цьому, ми виявили, що у дітей значно покращилося самопочуття і підвищилася самооцінка. Це у свою чергу, свідчить про позитивні тенденції до соціалізації дітей.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті теоретичного й експериментального дослідження можна обґрунтувати наступні висновки:

1. Формуванню навичок спілкування не приділяється належної уваги ні в родині, ні в дошкільних установах, а ігрова діяльність дошкільників втрачає свої позиції. Через свою одноманітність та обмежений сюжет.

2. Формування готовності до дій, як головної складової соціалізації дітей з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу в навчанні, а також активної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Тільки співпраця педагогів, батьків й усіх оточуючих дозволить дитині комфортно себе відчувати в соціумі.

3. Здійснення корекційно - виховної роботи як сприяння всебічному гармонійному розвитку дитини з особливими освітніми потребами є створення умов для реалізації її внутрішнього потенціалу, допомога в подоланні та компенсації відхилень, які заважають її соціальній інтеграції. Це можливе за умови, коли корекційна робота проводиться з урахуванням вікових особливостей дітей.

4. Використання корекційно - виховних методів з дітьми, які мають особливі освітні потреби в переважній більшості впливають на здобуття здібностей для практичної діяльності. Завдяки цьому можна досягати високого рівня соціальної адаптації дитини, вчасно виявити і вплинути на труднощі в навчанні, допомогти у формування її особистості та зберегти позитивне ставлення до себе й оточення.

5. Кожна категорія дітей з особливими освітніми потребами має специфічні психолого-педагогічні характеристики, які необхідно враховувати при визначенні стратегії і тактиці надання освітніх послуг. Тільки при комплексній взаємодії громадських і державних структур можна досягнути достатнього рівня адаптації дітей з особливими освітніми потребами, який забезпечить їм можливість самообслуговування, самоорганізації, дасть

можливість працювати, вносячи посильний вклад в розвиток культури та економіки держави, щоб відчувати себе повноправними членами суспільства.

6. Дослідження соціалізації дітей з особливими освітніми потребами показало, що високого рівня соціалізації не має в жодного із дітей старшої групи Херсонського ясла-дитсадку №36 комбінованого типу для дітей з вадами мови Херсонської міської ради. Це стало передумовою для застосування корекційної роботи. Після проведення якої було виявлено, що у дітей значно покращилося самопочуття і підвищилася самооцінка. Це свідчить про позитивні тенденції до соціалізації дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агавона Е.Л., Алексєєва М.М., Альохіна С.В. Готовність педагогів як головний фактор успішності інклюзивного процесу в освіті. М., 2011. 302 с.

2. Альохіна С.В. Інклюзивна освіта в Російській Федерації: доповідь // Міжнародний симпозіум «Інвестиції в освіту - внесок в майбутнє». М., 2010. 102 с.

3. Андрєєва Г. М. Психологія соціального пізнання. М .: Аспект Пресс, 2000. 288 с.

4. Архипович О.В. Розвиток творчих здібностей дітей з обмеженими можливостями здоров'я як створення умов для успішної соціалізації / О.В. Архипович, І.Н. Конькова, Н.В. Кулакова // Молодий вчений. - 2017. - № 47.1 - С. 1-7.

5. Астоянц М. С. Соціальна інклюзія в сучасному російському суспільстві: соціокультурний аналіз. - Ростов 2007. - 150 с.

6. Божович Л.І. Етапи формування особистості в онтогенезі // Психологія особистості. Т.2. Хрестоматія. Самара: Видавничий дім «Бахрам-М», 2002. С 29-34.

7. Виготський Л.С. Зібрання творів: в 6т. Т.2. Проблеми загальної психології // ред. В.В. Давидова. М .: Педагогіка, 1982. 504с.

8. Виготський Л.С. Проблеми дитячої (вікової) психології // Зібрання творів: в 6 т. М. 1984. Т. 4. С. 263.

9. Евдокішіна О.В. Вплив ігрової діяльності на соціалізацію дітей дошкільного віку // Світ науки, культури, освіти. 2015. № 2. С. 205 - 207.

10. Забеліч Д.Н. До питання про формування життєвих компетенцій у дітей з важкими і множинними психофізичними порушеннями на основі витагенного навчання // Соціальна підтримка дітей та молоді - основа благополучного і процвітаючого суспільства: міжнародний збірник наукових тез РЦСАД. // Ташкент, 2013. С. 62-65.

11. Замський Х.С. Історія олігофренопедагогіки. - М .: Просвітництво, 1980. - 385 с.

12. Застосування методу лялькотерапії у гармонізації сімейних стосунків [електронний ресурс] / Застосування методу лялькотерапії у гармонізації сімейних стосунків – 2013 р. – Режим доступа: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/84

13. Золотоверх В.В. Нариси з історії спеціальної дошкільної педагогіки: Монографія. – К.: Наук. світ, 2004. – 196 с.

14. Інклюзивна освіта. Випуск 4. Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного освітнього процесу в дитячому садку. - М.: Центр «Шкільна книга», 2010. - 240 с.

15. Ковальова А. І. Методологічні проблеми дослідження соціалізації // Гуманітарні науки: теорія і методологія. 2012. № 2. С. 19 - 24.

16. Комарова Т.С. Розвиток обдарованості і здібностей у дітей від народження до 10 років // Педагогічна освіта і наука. 2015. № 3. С. 6 - 10.

17. Конопльова А.Н., Лещинська Т.Л., Лісовська Т.В. Питання трансформації змісту спеціальної освіти в контексті компетентнісного підходу // 2009. С. 3-9.

18. Кравець Н.П. Організація навчальної діяльності молодших розумово відсталих учнів в умовах внутрішньокласового диференційованого навчання. - М., 1991. - 18 с

19. Леутіна А.Л. Соціалізація дітей в сучасних педагогічних дослідженнях // Питання освіти. 2014. № 3. С. 187

20. Липа В.А. Основи корекційної педагогіки: Навчальний посібник. - Донецьк: Лебідь, 2002. - 327 с.

21. Липа В.А. Психологічні основи педагогічної корекції. - Слов'янськ: СГПІ, 2001. - 320 с.

22. Лісіна М.І. Формування особистості дитини під час спілкування. Л .: Пітер 2009

23. Малафєєв М.М. Модернізація національної системи спеціальної освіти. // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Науково – методичний збірник – Випуск 5. – К.: Науковий світ, 2004. – С. 35-39.

24. Мардахаєв Л.В. Соціалізація і Соціономія. Соціально-педагогічний підхід // Вісник вищої школи. Серія: Педагогіка і психологія. 2015. № 4. С. 51 - 55.

25. Мардахаєв Л.В. Соціалізація людини як соціально-педагогічний процес // Педагогічна освіта і наука. 2009. № 4. С. 137.

26. Мачихіна В.Ф. Досвід роботи допоміжної школи-інтернату по вихованню та соціальної адаптації учнів // Дефектологія, 1990. - № 3. - С. 32-36.

27. Назарова Н. М. Витоки інтеграції: уроки для майбутнього // В сб .: «Дитина в сучасному світі». - СПб, ПГУ, 2008. - С. 49-85

28. Налчаджан А.А. Соціально-психологічна адаптація особистості (форми, механізми і стратегії). Єреван, 1988. 69с.

29. Пенін Г.Н. Інклюзивна освіта як нова парадигма державної політики. СПб.: Вісник герценівського університету, 2010. 47 с.

30. Проблема социализации детей с особыми образовательными потребностями О. О. Олифер // Вестник Кемеровского государственного университета 2015 № 3. С 115-119.

31. Психологія дітей з відхиленнями і порушеннями психічного розвитку // за ред. В.М. Астапова, Ю.В. Мікадзе. - СПб .: Пітер, 2001. - 384 с.

32. Раку А.У. Взаємодії допоміжної школи й сім'ї в соціальній адаптації учнів. - Кишинів: КГПИ, 1982. - 142 с.

33. Синьов В.М. Корекційно-виховна спрямованість навчально-виховного процесу допоміжної школи. Спеціальна психологія. / За ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. – К.-Подільський: – 2001.– С. 128-129.

34. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навчально – методичний посібник/ [Уклад. Холодій О.М.]. – Черкаси, 2014. – 125с.

35. Супрун М.О. Внесок вітчизняних дефектологів у становлення та розвиток диференційованого навчання учнів допоміжної школи // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. – К.: НМЦВО, 2003. – Випуск 31. – С.226-233.

36. Супрун М.О. Історико-правова освіта учнів спеціальної школи в історико-педагогічному аспекті // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 2005. – №10. – С. 451-457.

37. Сучасне дошкілля: реалії та перспективи: мат. Міжнародної науково – практичної конференції Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова/ укл.: І. Загарницька, Г. Бєлєнська, А. Карнаухова. - К.: Вид-во НПУ ім М. Драгоманова, 2008. – 323с

38. Сучасні підходи до соціалізації дітей з обмеженими можливостями здоров'я: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 28 березня 2014 року. Курган: вид-во Курганського держ. ун-ту, 2014. 240 с.

39. Тригер Р.Д. Психологічні особливості соціалізації дітей з затримкою психічного розвитку. СПб .: Пітер, 2008. 192 с

40. Чурекова Т.М., Пуранен В.Н. Соціалізація дітей дошкільного віку як соціально-педагогічної проблема // Вісник Кемеровського державного університету. Серія: Гуманітарні та суспільні науки. 2017. № 1. С. 42 - 46.

41. Ярська В. Н. Інклюзія - новий код соціальної рівності // Освіта для всіх: політика і практика інклюзії. Збірник наукових статей і науково-методичних матеріалів. - Саратов: Наукова книга, 2008. - 250 с.

ДОДАТОК
КОРЕКЦІЙНА РОБОТА, ЯКА НАПРАВЛЕНА НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Снігова королева

Мета: Допомогти дитині побачити в кожній людині позитивні риси характеру.

Хід гри:

Вихователь нагадує казку Г.-Х. Андерсена «Снігова королева», що в ній було дзеркало в якому, все добре і прекрасне перетворювалося в погане і потворне. До скількох негативних наслідків призвели уламки цього дзеркала, потрапивши в очі людям!

Вихователь каже, що у цієї казки є продовження: коли Кай і Герда виросли, вони зробили чарівні окуляри, в яких, на відміну від дзеркала, можна побачити тільки хороше, що є в кожній людині. Він пропонує «приміряти ці окуляри» та подивитися уважно на товаришів, намагаючись побачити в кожному якомога більше позитивних рис і розповісти про це. Першим «надягає окуляри» вихователь і дає зразок опису двох-трьох дітей.

Семикольорок

Мета: спонукати дітей до обговорення своїх бажань і вибору будь-якого одного, більш значущого та заохочувати піклуватися про інших.

Матеріали: Квітка з кольорового паперу з пелюстками.

Хід гри:

Діти поділяються на пари. Кожна пара по черзі, тримаючись за руки, «зриває» одну пелюстку і промовляє:

Лети, лети, пелюстка,

Через захід на схід,

Через північ, через південь,

Повертайся, зробивши коло.

Лише торкнешся ти землі,

Бути, як на мене, вели.

Обміркувавши і погодивши між собою спільне бажання, вони оголошують про нього іншим.

Вихователь заохочує ті бажання, які пов'язані з турботою про товаришів, літніх людей, про тих, хто слабший.

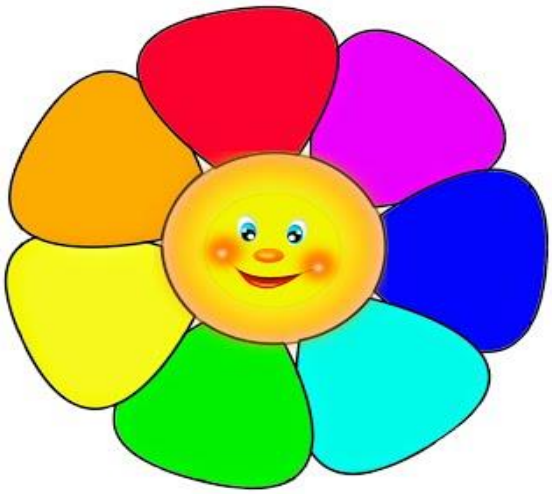

"Люстерко"

Мета: розвити здібності до встановлення позитивних взаємин з іншими дітьми.

Хід гри

Діти розташовані у парах, обличчям один до одного. Один з партнерів - «дзеркало» і має точно повторювати рухи.

Інший варіант: вихователь (дитина) грає роль стоїть перед дзеркалом, що грають - «уламки дзеркала», його відображають - вираз обличчя, настрій (похмурий, радісний, ображений), рухи й поставу.

Руки знайомляться, руки сваряться, руки миряться

Мета: розвинути вміння висловлювати свої почуття і розуміти почуття іншої людини.

Хід гри:

Діти в парах з закритими очима, діти сидять навпроти один одного на відстані витягнутої руки. Вихователь дає завдання

Закрийте очі, простягніть руки назустріч один одному, познайомтеся руками, постарайтеся краще пізнати свого сусіда, опустіть руки; знову витягніть руки вперед, знайдіть руки сусіда, ваші руки сваряться, опустіть руки; ваші руки знову шукають одне одного, вони хочуть помиритися, ваші руки миряться, вони просять вибачення, ви розлучаєтеся друзями.

Ввічливі слова

Мета: розвиток поваги в спілкуванні, звичка користуватися ввічливими словами.

Хід гри:

Гра проводиться у колі. Діти кидають один одному м'яч, називаючи ввічливі слова. Назвати тільки слова вітання (добрий день, привіт, ми раді вас бачити, раді зустрічі з вами); подяки (спасибі, дякую, будь ласка, будьте люб'язні); вибачення (вибачте, вибачте, шкода, шкода); прощання (до побачення, до зустрічі, на добраніч).

«Поводир»

Мета: розвивати почуття відповідальності за іншу людину й виховувати довірливе ставлення один до одного.

Матеріали: Пов'язка на очі - за кількістю пар дітей, стільці, кубики, обручі.

Хід гри:

У кімнаті розкладені і розставлені предмети - «перешкоди». Діти розподіляються по парам: ведучий - ведений. Ведений надягає на очі пов'язку, а ведуча дитина веде його, розповідаючи, як рухатися, наприклад:

«Переступи через кубик», «Тут стілець. Обійдемо його ».

«Намалюй візерунок»

Мета: спонукати до спільної діяльності, до надання допомоги товаришеві.

Матеріали: Паперовий шаблон рукавиці - на кожну дитину, олівці.

Хід гри:

Діти розбиваються на пари. Вихователь роздає кольорові олівці, паперові шаблони рукавиць і просить прикрасити їх так, щоб кожна пара мала однаковий візерунок.

Після гри проводиться конкурс, в якому враховується ідентичність візерунків парних рукавиць і складність орнаменту.

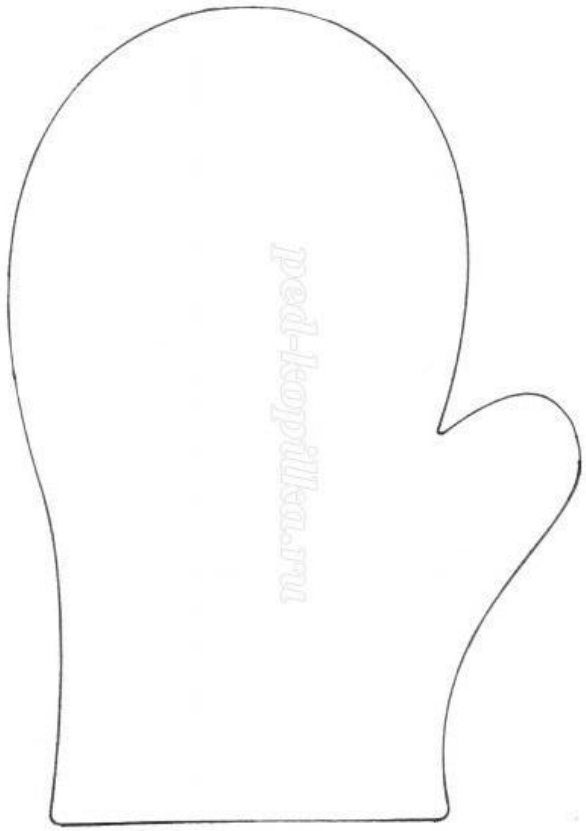

Подарунки

Мета: розвиток емпатії творчості в спілкуванні, здатності передбачати бажання іншого, стверджувати своє позитивне «Я».

Хід гри:

Для того, щоб розпочати гру, вам необхідно поділитися на дві команди. Діти утворюють два кола (зовнішнє та внутрішнє) і рухаються під музику, по колу, в протилежних напрямках. За сигналом - зупиняються, беруться за руки з однолітком, хто стоїть навпроти і повертаються один до одного обличчям.

Спочатку діти із зовнішнього кола загадують про себе, щоб вони хотіли отримати в подарунок, а діти з внутрішнього кола відгадують. Якщо дитина відгадує, тоді отримує жетон, якщо ні - віддає свій. У кожного гравця по 3 жетона. Граємо 3 рази, потім підраховуємо жетони.

Загубилася дитина

Мета: допомогти дітям висловити свої емоції, проявити здатність до співпереживання.

Хід гри:

«Давайте уявимо, що ми з вами в лісі. Що ми там робимо? Звичайно, збираємо гриби або ягоди. Але один з нас загубився. Ми дуже стурбовані і голосно, і ласкаво по черзі кличемо його, наприклад, «Ау, Сашенька!».

«Загублена дитина» стоїть спиною до групи і вгадує, хто його покликав.

Міст дружби

Мета: подолання нерішучості, скутості у сором'язливих дітей.

Хід гри:

Вихователь показує дітям лінійку і каже: «Це міст дружби. Давай спробуємо утримати міст лобами. При цьому будемо говорити один одному щось приємне».

Гру можна проводити у вигляді змагань, виграє та пара, яка протрималася довше інших.